

משה חיים פלח

בענין ביטול בממון שאין לו תובעין

ונראה לדון, דהנה עיקר דינא דממונא לא צטיל הוא מסוגיא דצינא דהתם (לא א) תנן וכן האשה ששאלה מהצרתה תצלין ומיס ומלח לעיסתה הרי אלו כרגלי שתיבין וצגמ' (לא א) אמאי ולצטיל מיס ומלח לגבי עיסה אמר להו רבי אצא הרי שנתערב לו קב של חטין בעשרה קבין חטין של חצירו יאכל הלה וחדן, אחיכו עליה אמר להו גולתיכו שקלי הדור אחיכו עליה אמר רב אושעיא שפיר עבוד דאחיכו עליה מאי שנה חטין בעשורים דלא קאמר להו דהוב ליה מין בשאינו מינו ומין בשאינו מינו צטיל חטין בחטין נמי נהי דלרבי יהודה לא צטיל לרבנן מצטיל צטיל, אמר ליה רב ספרא משה שפיר קאמרת ולא שמיט להו הא דאמר רבי חייה קעוספאח משמיה דרב הבורר לרורות מגרנו של חצרו חייב לשלם לו דמי חטים אלמא כילא חסריה הכא נמי כילא חסריה, אמר ליה אציי ולא שני ליה למר בין ממון שיש לו תובעין לממון שאין לו תובעין אמר ליה וליטעמין הא דאמר רב חסדא נבלה צטלה בשחועה לפי שאי אפשר לשחועה שתעשה נבלה שחועה אינה צטלה בנבלה לפי שאפשר לנבלה שתעשה שחועה הכי נמי דכי אית לה צטלים לא צטלה וכי תימא הכי נמי והא תניא אמר רבי יוחנן בן גורי חפאי הפקר קונין שציתה אף על פי שאין להם צטלים דומין כמי שיש להם צטלים אמר ליה מי קא מדמית איסורא לממונא איסורא צטיל ממונא לא צטיל.

ומבואר בדברי הגמ' דינא דממונא לא צטיל אינו אלא צממון שיש לו תובעין, אך

בכור שנתערב צמאה צממן שמאה שוחטין את כולן פוערים את כולן אחד שוחט את כולן פוערים לו אחד כו' ואמאי יצא עליו כהן משני לדדין ולימא ליה אי צכור הוא כוליה דידי הוא ואי לאו צכור הוא הכי לי מתנתאי כו' וכתבו תוס' וז"ל בפ"ג דצכורות (יה ג) איכא פלוגתא גבי שתי רחלות אחת צכרה ואחת לא צכרה וילדו שני זכרים אחד לו ואחד לכהן והשני ירעה עד שיסתאצ וחייב צמתות ור' יוסי פוער והך סתמא כר"מ דצתוספתא (פ"ג דצכורות) מסיים צה דצרי ר"מ ומפרש בגמ' טעמא דר"מ משום דצא עליו כהן משני לדדין ואף על גב שצכר לקח אחד והשתא לא מצטיא לר"מ דפריך הכא שפיר אלא אפילו רבי יוסי דפליג התם היינו משום דלא מלי אמר אי צכור הוא כוליה דידי הוא שצכר לקח אחד אצל הכא מודי משום דמלי אמר אי צכור הוא כוליה דידי הוא כו'.

ותמהו צזה, דהא למאי דס"ד השתא דלא מיירי צצא ליד כהן ומכרו לישראל צמומו, א"כ ע"כ שקיל הכהן אחד, דהא ממונא לא צטיל, וא"כ דמי להתם ושפיר פליג רבי יוסי.

ויש להוסיף, דצבא דקי"ל דאף דתרומה עולה צאחד ומאה מ"מ לריך להרים איתא צירושלמי (פ"ג דעלה ה"א) דטעמא משום גזל השצט, וכן מצואר צרש"י (צכורות כג ג) ויעוין צתוס' שם וצר"ש (פ"ה דתרומות מ"ג) וצפשוטו היינו משו דממונא לא צטיל.

(עבודה זרה עג א) דכתב וז"ל ולי נראה דהתירה לגו איסורא לאו משום דראשון ראשון בטל דלא אשכחן ביטול זהיתר לפי שאין אדם עשוי לבעלו אלא אדרבה מוסיף הוא עליו והולך כו' עכ"ל, ויעוין בקובץ הערות (סי' נט סק"ד בהשמעות) דמבואר מדבריו דלא כמש"כ (שם סק"א) דטעמא דהרמב"ן משום דביטול אינו מועיל להחיל דינים, אלא טעמו משום דאין אדם עשוי לבעלו.

ולכאורה יש לומר דזכו גדר דינא דממונא לא בטיל, כיון דבעל הממון מקפיד עליו ואין דעתו לבעלו, ומעתה מבואר החילוק בין ממון שיש לו תוצעין לבין ממון שאין לו תוצעין, דבממון שאין לו תוצעין לא שייך האי טעמא [ויש להאריך עוד].

ממון שאין לו תוצעין בטל, ואמנם התם הא דחשיב ממון שאין לו תוצעין היינו משום דנטלה הך ממון בהלוואה, אך לכאורה יש לדון דהוא הדין ממון דמתנות כהונה, כיון דהוי ממון שאין לו תוצעין, הרי הוא בטל, והא דבתרומה העולה באחד ומאה איכא דין הרמה משום גזל השבע, י"ל דבאמת אינה אלא תקנה דרצנן, ולא הוי מעיקרא דדינא, והרי חזינן דמדרצנן תיקנו דאית בה אף קדושת תרומה, והא ודאי אינו אלא מדרצנן, וי"ל דגם עלם דינא דאמרינן צזה ממונא לא בטיל אינו אלא מדרצנן.

ובגדר הדברים יש לומר, דהנה ז"צ לישנא דגמ' צצנא התם "ליכול הלה וליחדי" דמה נתינת טעם איכא צזה דלא יחול דין ביטול צרוב, ויתכן דיסוד הדבר הוא, דהנה יעוין ברמב"ן